
De intergenerationele overdracht van politieke-partijvoorkeur in Nederland

Karin Wittebrood*

1. Inleiding

In de sociale en politieke wetenschappen wordt veel aandacht besteed aan de overdracht van politieke oriëntaties (zie Kinder en Sears 1985). Eén van de belangrijkste vragen die daarbij worden gesteld is welke rol de sociale omgeving speelt bij de verwerving en ontwikkeling van politieke oriëntaties. Onderzoek waarin deze vraag centraal staat, richt zich zowel op de invloed van kenmerken van ouders, partner, vrienden en collega's, als op de invloed van kenmerken van instituties zoals school en de kerk. Van al deze socialisatieagenten wordt verondersteld dat zij invloed hebben op diverse politieke oriëntaties, zoals politiek zelfvertrouwen, politieke interesse en politieke-partijvoorkeur. In dit artikel staat de invloed van ouders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen centraal.

De intergenerationele overdracht van politieke-partijvoorkeur is vaak onderzocht (zie bij voorbeeld Hyman 1959; Campbell e.a. 1960; Butler en Stokes 1969; Jennings en Niemi 1974, 1981; Himmelweit e.a. 1981). In deze onderzoeken wordt meestal de overeenkomst in politieke-partijvoorkeur tussen ouders en die van hun kinderen beschreven. Deze studies in diverse landen laten zonder uitzondering zien dat er een grote mate van overeenstemming bestaat tussen de politieke-partijvoorkeur van ouders en die van hun kinderen. Ook in Nederland worden hoge samenhangen gevonden tussen de partijvoorkeur van ouders en die van hun kinderen (Hagendoorn en Janssen 1983; De Hart 1990).

Naast onderzoek waarin de overeenkomst in politieke-partijvoorkeur tussen ouders en die van hun kinderen wordt beschreven, is ook onderzoek verricht naar de verklaring van deze overeenkomst (Jennings en Niemi 1974, 1981). In deze studies is de aandacht vooral uitgegaan naar de relatieve invloed van vaders en moe-

* Dit onderzoek is uitgevoerd met financiële steun van de Nederlandse Organisatie van Wetenschappelijk Onderzoek (projectnummer 430-224-001). De auteur dankt Jaap Dronkers en Mart-Jan de Jong voor commentaar op een eerdere versie van dit artikel tijdens de Sociaal-wetenschappelijke Studiedagen 1992. Ook Jan van Deth, Ariana Need, Paul Nieuwbeerta en de redactie van dit themanummer worden door de auteur bedankt voor hun nuttige suggesties.

ders, seksespecifieke socialisatie en naar de interactie tussen ouders en kinderen. In aansluiting op deze studies worden in dit artikel de volgende onderzoeksvragen beantwoord met behulp van Nederlandse gegevens:

1. Is er een directe invloed van de politieke-partijvoorkeur van ouders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen?
2. Is er een verschil tussen de directe invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en die van moeders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen?
3. Is deze invloed verschillend voor zonen of dochters?
4. Is de invloed die de politieke-partijvoorkeur van ouders hebben op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen afhankelijk van het wel of niet met elkaar praten over politiek?

In paragraaf 2 wordt de theoretische achtergrond van de intergenerationale overdracht van politieke-partijvoorkeur geschetst en worden enkele hypothesen geformuleerd. De gebruikte data en analysetechniek worden in paragraaf 3 besproken. De resultaten van de analyses komen in paragraaf 4 aan de orde. In paragraaf 5 worden de uitkomsten van dit onderzoek bediscussieerd.

2. Theoretische achtergrond

In de literatuur wordt de invloed van de politieke-partijvoorkeur van ouders op die van hun kinderen op twee manieren verklaard. Eén verklaring is dat kinderen min of meer direct de politieke oriëntaties van hun ouders overnemen (zie bij voorbeeld Beck en Jennings 1991; Dalton 1980; Jennings en Niemi 1968, 1974, 1981; Kritzer 1984). Dit mechanisme wordt gekenmerkt door assimilatie (Flanagan 1991: 149). In het algemeen zijn mensen geneigd houdingen en gedragingen over te nemen uit hun omgeving. Een kind omgeven door ouders met een bepaalde politieke-partijvoorkeur, zal dus geneigd zijn een partijvoorkeur te ontwikkelen die overeenkomt met die van de ouders.

Een tweede verklaring voor de overeenkomst in partijvoorkeur tussen ouders en die van hun kinderen is dat niet zozeer de politieke-partijvoorkeur wordt overgedragen, maar meer algemene houdingen waardoor een identificatie ontstaat met een bepaalde groep (bij voorbeeld met arbeiders of katholieken). 'Voting behavior may then be structured not by the communication of ideological political attitudes but by essentially issueless messages that provide the individual with the set of social perceptions from which he interprets politics and seeks to identify that party which is closest or most favorable to his group' (Flanagan 1991: 150).

Onderzoek waarin beide verklaringen worden onderzocht, laat zien dat de socialisatie voornamelijk via de partijvoorkeur van ouders plaatsvindt (Korpi 1983; McAllister en Kelley 1985; Glass, Bengston en Dunham 1986). Voor Nederland, waar sociaal-economische en religieuze scheidingslijnen nog steeds belangrijk zijn voor de verklaring van politieke-partijvoorkeur (Van Deth, Leijenaar en Witte-

brood 1991), wordt de volgende basishypothese opgesteld:

1. *Er bestaat een directe invloed van de politieke-partijvoorkeur van ouders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen wanneer rekening wordt gehouden met sociaal-economische klasse en religie.*

De invloed die de politieke-partijvoorkeur van ouders heeft op de politieke voorkeur van hun kinderen zal echter afhankelijk zijn van bepaalde factoren. Niet alle ouders hebben evenveel invloed op alle kinderen. De basishypothese is hieronder op twee manieren uitgewerkt. In de eerste plaats door te veronderstellen dat het geslacht van ouders en kinderen er iets toe doet. Verwacht wordt dat de relatieve invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de partijvoorkeur van hun kinderen verschilt. De basishypothese is echter ook op een andere manier gespecificeerd, namelijk door te veronderstellen dat het met elkaar praten van ouders en kinderen over politiek van belang is bij de intergenerationale overdracht van politieke-partijvoorkeur.

Naar verschillen in relatieve invloed tussen vaders en moeders op de politieke voorkeur van hun kinderen is veel onderzoek gedaan. Met name in de wat oudere literatuur (bij voorbeeld Lazarsfeld e.a. 1944) wordt uitgegaan van een 'natuurlijke' dominantie van vaders in het politieke socialisatieproces. Volgens deze gedachtengang zou de vader meer invloed hebben op de politieke denkbeelden van kinderen dan de moeder. Uit onderzoek in Japan (Kubota en Ward 1970) en India (Dash 1992) wordt inderdaad een grotere invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders gevonden op de voorkeur van hun kinderen. In onderzoek uit de Verenigde Staten en Groot-Brittannië is deze veronderstelling echter diverse malen verworpen. Butler en Stokes (1969), en Kritzer (1984) vinden in hun onderzoek dat vaders en moeders een even grote invloed hebben, terwijl Langton en Jennings (1969), Jennings en Niemi (1971, 1974) en Acock en Bengston (1978) concluderen dat moeders een grotere invloed hebben op bepaalde politieke oriëntaties dan vaders. De grotere invloed van de moeder wordt verklaard doordat moeders over het algemeen meer tijd met hun kinderen doorbrengen, waardoor meer contact mogelijk is tussen moeder en kind dan tussen vader en kind (Asher 1980; Himmelweit e.a. 1981). Voor Nederland wordt de volgende hypothese opgesteld:

2. *De politieke-partijvoorkeur van de moeder heeft een grotere invloed op de politieke-partijvoorkeur van kinderen dan de politieke-partijvoorkeur van de vader.*

Het is echter de vraag of deze invloeden voor alle kinderen even groot zijn. Op grond van psychologisch onderzoek kan worden verwacht dat er een onderscheid moet worden gemaakt tussen zonen en dochters (zie Jennings en Niemi 1974: 166). Dit onderzoek heeft namelijk laten zien dat kinderen zich meer identificeren met de ouder van hetzelfde geslacht. Hieruit valt de verwachting af te leiden dat ook de intergenerationale overdracht van politieke-partijvoorkeur seksespecifiek

- verloopt. Deze geslachtsspecifieke socialisatie leidt tot de volgende hypothesen:
- 3a. *De politieke-partijvoorkeur van de vader heeft een grotere invloed op de politieke voorkeur van de zoon dan de politieke voorkeur van de moeder.*
  - 3b. *De politieke-partijvoorkeur van de moeder heeft een grotere invloed op de politieke voorkeur van de dochter dan de politieke voorkeur van de vader.*

Politiek socialisatieonderzoek waarin deze hypothesen worden getoetst, laat tegenstrijdige resultaten zien. Jennings en Niemi (1974), en Niemi, Ross en Alexander (1977) vinden seksegebonden verschillen in de overdracht van politieke oriëntaties: meisjes zijn het vaker eens met hun moeder en jongens met hun vader. Ook De Hart (1990) vindt onder Nederlandse middelbare scholieren dezelfde verschillen tussen de invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de voorkeur van hun zonen en dochters. Kritzer (1984), en Niemi e.a. (1982) vinden daarentegen geen verschillen tussen jongens en meisjes.

De basishypothese, waarin gesteld is dat er een directe invloed bestaat van de politieke-partijvoorkeur van ouders op de partijvoorkeur van hun kinderen wanneer rekening wordt gehouden met sociaal-economische klasse en religie, kan ook op een andere manier worden gespecificeerd. Verwacht wordt dat ook het wel of niet praten over politiek tussen ouders en kinderen bepalend kan zijn voor deze invloed. Wanneer ouders en kinderen met elkaar over politiek praten, zullen de kinderen eerder de partijvoorkeur van hun ouders overnemen, dan wanneer ouders nooit met hun kinderen over politiek praten. De hypothese die hieruit kan worden afgeleid luidt:

4. *De politieke-partijvoorkeur van ouders die met hun kinderen over politiek praten, zal een grotere invloed hebben op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen dan ouders die nooit met hun kinderen over politiek praten.*

Eerder onderzoek waarin deze hypothese wordt getoetst, laat zien dat naarmate ouders en kinderen vaker met elkaar over politiek praten, de overeenkomst tussen de politieke-partijvoorkeur van ouders en kinderen toeneemt (Jennings en Niemi 1968, 1974).

3. Analysetechniek, data en operationalisatie

Analysetechniek – Om de geformuleerde hypothesen te toetsen is gebruik gemaakt van lineaire regressieanalyse. Deze analysetechniek biedt in de eerste plaats de mogelijkheid de hypothesen over de relatieve invloed van beide ouders te toetsen. In eerder onderzoek zijn vaak vergelijkingen gemaakt tussen enerzijds de correlatie tussen de politieke-partijvoorkeur van vaders en die van hun kinderen. Door de beide correlaties met elkaar te vergelijken, worden conclusies getrokken over de relatieve invloed van beide ouders zonder rekening te houden met de tweede ouder (zie bij voorbeeld Jennings en Niemi 1974 en voor Nederlands onderzoek De Hart 1990). Met regressieanalyse kan de invloed van de politieke-partijvoorkeur van

een ouder op de voorkeur van de kinderen worden bepaald, terwijl tegelijkertijd gecontroleerd wordt voor de politieke-partijvoorkeur van de andere ouder. Hiermee biedt deze analysetechniek de mogelijkheid de geformuleerde hypothesen over de relatieve invloed van beide ouders te toetsen. Het gebruik van een multivariate-analysetechniek biedt tevens de mogelijkheid rekening te houden met de referentiegroep waarin de kinderen leven. Bij de toetsing van de hypothesen over de relatieve invloed van de beide ouders, is daarom steeds gecontroleerd voor sociaal-economische klasse en religie.

De hypothesen over de relatieve invloed van beide ouders zijn getoetst door de volgende vergelijking voor verschillende subgroepen te schatten:

$$\begin{aligned} \text{politieke-partij-} \\ \text{voorkeur kind} = & \alpha + \beta_1 (\text{politieke-partijvoorkeur vader}) \\ & + \beta_2 (\text{politieke-partijvoorkeur moeder}) \\ & + \beta_3 D_1 + \dots + \beta_{13} D_{11} + \text{errorterm}, \end{aligned} \quad (1)$$

waarbij D_1 tot en met D_{11} dummy-variabelen zijn voor sociaal-economische klasse en religie (zie hiervoor de operationalisatie). Voor elke subgroep wordt de invloed van de politieke-partijvoorkeur van beide ouders met elkaar vergeleken.

Data – De gegevens die in dit artikel zijn gebruikt omt de hypothesen te toetsen, zijn in het najaar van 1991 verzameld voor een onderzoek naar de politieke betrokkenheid van jongeren. Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van meer inzicht in de verwerving en ontwikkeling van politieke betrokkenheid van jongeren. Aan het onderzoek hebben 10.248 leerlingen meegewerkt, verspreid over 71 aselect gekozen scholen voor havo en/of vwo (cluster-steekproef). Op de geselecteerde scholen hebben de leerlingen een vragenlijst ingevuld, waarin vragen zijn gesteld over hun politieke betrokkenheid (zoals politieke interesse, intentie tot politieke participatie, politieke kennis en politiek zelfvertrouwen). De gegevens zijn representatief voor havo- en vwo-leerlingen in Nederland. De leerlingen zaten in de vierde klas van het havo of in de vijfde klas van het vwo en waren tussen de 15 en 17 jaar.¹

In dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens van kinderen die een eigen partijvoorkeur hebben ingevuld, alsmede de politieke-partijvoorkeur van hun beide ouders én waarvan informatie beschikbaar was over de andere relevante kenmerken. Slechts 7 procent van de kinderen heeft een eigen partijvoorkeur opgegeven. De grootste groep kinderen die kunnen worden meegenomen in de analyses zijn de kinderen die wel een eigen partijvoorkeur hebben, maar die niet die van hun beide ouders hebben ingevuld (36 procent). Uiteindelijk zijn bij de analyses gebruik gemaakt van de gegevens van 4606 kinderen. Het blijkt dat de groep kinderen die niet is meegenomen in de analyses een speciale groep is. Zij geven bij voorbeeld veel

vaker aan dat zij nooit over politiek praten dan kinderen die wel de partijvoorkeur van hun ouders hebben ingevuld (respectievelijk 42 en 27 procent). Ook het lezen over politiek in de krant komt bij deze kinderen minder vaak voor. Van alle kinderen die de politieke-partijvoorkeur van hun ouders niet hebben ingevuld, leest bijvoorbeeld 39 procent nooit over politiek in de krant. Van de kinderen die de partijvoorkeur van hun ouders wel hebben ingevuld, is dat 26 procent. Ook de subjectieve politieke interesse verschilt. De kinderen die geen partijvoorkeur van hun ouders hebben ingevuld, zijn vaker niet geïnteresseerd in politiek dan kinderen die dat wel hebben gedaan (respectievelijk 25 en 13 procent).

Operationalisatie – De belangrijkste variabelen die zijn gebruikt in de analyses voor dit artikel betreffen de *politieke-partijvoorkeur* van kinderen en die van hun beide ouders. Aan de kinderen is eerst gevraagd op welke partij zij zouden stemmen ‘als er vandaag Tweede-Kamerverkiezingen zouden zijn’. Vervolgens is gevraagd aan te geven wat de politieke-partijvoorkeur is van zijn of haar vader en moeder. De onderscheiden politieke partijen zijn Groen Links, PvdA, D66, CDA, VVD en de orthodox christelijke partijen (klein rechts). De andere partijen zijn niet meegenomen in de analyses. De partijen zijn geschaald op een links-rechtschaal, waardoor politieke-partijvoorkeur kan worden beschouwd als een intervalvariabele.² Om de politieke partijen te schalen heeft elke partij een score gekregen op deze links-rechtsdimensie. Deze score is gelijk aan de gemiddelde links-rechtsplaatsing van alle kinderen die een voorkeur hebben voor deze partij. De links-rechtsplaatsing van de kinderen is gemeten door hen een 10-punts schaal voor te leggen. Zonder verdere informatie is de leerlingen gevraagd zichzelf te plaatsen op deze schaal, die van 1 (links) tot 10 (rechts) loopt. De verkregen links-rechtsscores van de politieke partijen zijn: Groen Links (3,4), PvdA (4,4), D66 (4,8), CDA (5,8), VVD (6,8) en de kleine rechtse partijen (7,3).

Naast deze centrale variabelen zijn de variabelen *sociaal-economische klasse* en *religie* in de vergelijking opgenomen. Met deze variabelen kan rekening worden gehouden met de referentiegroep waarin kinderen leven. De sociaal-economische klasse van de kinderen is gebaseerd op het hoogste beroep van één van beide ouders.³ De volgende klassen zijn onderscheiden volgens het EGP-6-schema: professionals, lagere employés, kleine zelfstandigen, boeren, arbeiders en landarbeiders (zie Erikson en Goldthorpe 1992; Ganzeboom e.a. 1989). Voor wat betreft religie zijn de kinderen in twee categorieën ingedeeld: niet gelovig en wel gelovig. Deze indeling is gebaseerd op de vraag of de kinderen zichzelf tot een bepaalde godsdienst of levensbeschouwelijke groepering rekenen. Aangezien bekend is dat in Nederland de invloed van sociaal-economische klasse verschilt voor gelovigen en niet-gelovigen (Andeweg 1982), worden tussen de variabelen sociaal-economische klasse en religie interactie-effecten opgenomen. Dit betekent dat in de vergelijking 11 dummy-variabelen zijn opgenomen voor gelovige professionals,

niet-gelovige professionals, etc. De niet-gelovige arbeiders zijn als referentiegroep opgenomen.

Verder zijn de variabelen *geslacht* en *praten over politiek* gebruikt om vergelijking (1) voor verschillende subgroepen te schatten. Voor zowel de vader als de moeder is aan de kinderen gevraagd hoe vaak zij met hen over politiek praten. De antwoordmogelijkheden op deze twee vragen waren: vaak, regelmatig, af en toe en nooit. Voor het schatten van vergelijking (1) voor verschillende subgroepen zijn deze antwoordcategorieën teruggebracht tot 'nooit' en 'wel eens' praten over politiek.

4. Resultaten

Voordat de toetsing van de hypothesen wordt besproken, is eerst de relatie gepresenteerd tussen de partijvoorkeur van beide ouders en die van hun kinderen. Dat de meeste kinderen een voorkeur hebben voor een politieke partij waar hun beide ouders ook een voorkeur voor hebben, is een steeds terugkerend resultaat in het politieke socialisatieonderzoek. Ook de data in tabel 1 bevestigen dit. Uit deze tabel is af te leiden dat kinderen van wie beide ouders eenzelfde politieke-partijvoorkeur hebben, vaak ook een voorkeur hebben voor die partij (73 procent). Sommige kinderen hebben echter een grotere kans om de politieke voorkeur van hun ouders over te nemen dan andere kinderen. Van de kinderen van wie bij voorbeeld beide ouders een voorkeur hebben voor één van de kleine rechtse partijen, heeft 92% de ouderlijke voorkeur, terwijl dit zelfde geldt voor maar 52% van de kinderen van wie de ouders een voorkeur hebben voor de PvdA. Van de kinderen met politieke heterogene ouders, neemt 69% de politieke-partijvoorkeur van één van beide ouders over. Daarbij neemt 39% van de kinderen de politieke-partijvoorkeur van hun vader over en 36% die van hun moeder.

In de eerste (basis)hypothese is gesteld dat er een directe invloed bestaat van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen wanneer rekening wordt gehouden met sociaal-economische klasse en religie. Om deze hypothese te toetsen is vergelijking (1) geschat voor alle kinderen. De schattingen van de parameters uit deze vergelijking zijn in tabel 2 weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat hypothese 1 niet hoeft te worden verworpen. Zowel het effect van de politieke-partijvoorkeur van de vader, als het effect van de politieke-partijvoorkeur van de moeder zijn significant verschillend van nul wanneer gecontroleerd wordt voor sociaal-economische klasse en religie. Een aantal dummy-variabelen levert overigens ook een eigen significante bijdrage aan de verklaring van de politieke voorkeur van kinderen. Vooral het wel of niet gelovig zijn blijkt van invloed te zijn op de voorkeur van een politieke partij. Kinderen nemen dus niet alleen direct de politieke-partijvoorkeur van hun ouders over, maar refereren zich ook aan hun sociale achtergrond.

K. Wittebrood: De intergenerationale overdracht van politieke-partijvoorkeur in Nederland

Tabel 1: Overeenkomst in politieke-partijvoorkeur tussen ouders en kinderen (percentages; N tussen haakjes)

		PARTIJVOORKEUR MOEDER						TOTAAL
		Groen Links	PvdA	D66	CDA	VVD	klein rechts	
PARTIJ- VOORKEUR VADER	Groen Links	71 (122)	13 42 (31)	39 56 (18)	0 75 (4)	0 60 (5)	0 0 (0)	64 (180)
	PvdA	43 25 (92)	52 (718)	65 15 (124)	37 20 (79)	31 46 (13)	33 33 (3)	43 (1029)
	D66	29 54 (41)	21 56 (80)	83 (406)	28 57 (67)	35 59 (34)	0 50 (2)	73 (630)
	CDA	34 28 (32)	26 24 (58)	60 22 (126)	73 (1603)	36 43 (105)	11 61 (28)	66 (1952)
	VVD	23 14 (22)	16 20 (45)	61 30 (112)	36 42 (198)	73 (703)	0 20 (5)	59 (1085)
	klein rechts	0 (0)	0 50 (2)	100 0 (3)	83 0 (6)	50 50 (2)	92 (600)	90 (613)
TOTAAL		50 (309)	45 (934)	72 (789)	66 (1957)	66 (862)	87 (638)	100 (5489)

Leesvoorbeeld: Van alle kinderen van wie de vader een voorkeur heeft voor D66 en de moeder voor de VVD, hebben 59% eenzelfde voorkeur als hun vader en 35% eenzelfde als hun moeder.

Om de overige hypothesen te toetsen is vergelijking (1) voor verschillende subgroepen geschat. De schattingen van de effecten van de politieke-partijvoorkeur van beide ouders op de partijvoorkeur van kinderen zijn voor al deze subgroepen in tabel 3 weergegeven. Ook de schattingen van relatieve invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders uit tabel 2 zijn nogmaals afgebeeld. De parameterschattingen van de dummy-variabelen voor sociaal-economische klasse en religie zijn in tabel 3 niet weergegeven.

In hypothese 2 is gesteld dat de politieke-partijvoorkeur van de moeder een grotere invloed heeft op de partijvoorkeur van kinderen dan de politieke-partijvoorkeur van de vader. Om de relatieve invloed van beide ouders te schatten, is vergelijking (1) alleen geschat voor kinderen van wie de ouders een verschillende politieke-partijvoorkeur hebben. Opnieuw blijkt uit de resultaten dat de politieke-partijvoorkeur van beide ouders een belangrijke bijdrage levert aan de politieke voorkeur van hun kind. De verwachting dat de partijvoorkeur van de moeder daarbij belangrijker is dan die van de vader, wordt echter niet bevestigd. De relatieve invloed van vaders en moeders verschilt niet significant van elkaar, en hypothese 2

Tabel 2: Relatieve effecten van de politieke-partijvoorkeur van vaders, moeders, sociaal-economische klasse en religie op de politieke-partijvoorkeur van kinderen (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten; N=4606)

<i>afhankelijke variabele:</i>	partijvoorkeur kind
<i>onafhankelijke variabelen:</i>	
partijvoorkeur vader	.35*
partijvoorkeur moeder	.41*
niet-gelovige professional	.05*
niet-gelovige lagere employé	.01
niet-gelovige kleine zelfstandige	.00
niet-gelovige boer	.02
niet-gelovige arbeider	—
niet-gelovige landarbeider	.01
gelovige professional	.09*
gelovige lagere employé	.04
gelovige kleine zelfstandige	.03*
gelovige boer	.05*
gelovige arbeider	.05*
gelovige landarbeider	.01
totaal verklaarde variantie (adjusted R ²)	.56

* Significant op 0,05-niveau

moet dus worden verworpen.⁴

In hypothese 3a en 3b is gesteld dat de relatieve invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders afhankelijk is van het geslacht van het kind. Om beide hypothesen te toetsen is vergelijking (1) afzonderlijk geschat voor jongens en meisjes. De geschatte parameters laten zien dat de invloed van de partijvoorkeur vaders op zonen iets groter is dan die van moeders. De geschatte effecten verschillen echter niet significant van elkaar. Hypothese 3a moet dus eveneens worden verworpen. De relatieve invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de voorkeur van meisjes verschilt daarentegen wel substantieel. De politieke voorkeur van moeders heeft meer invloed op de partijvoorkeur van hun dochters dan die van vaders. Hypothese 3b hoeft dus niet te worden verworpen. De veronderstelling dat sprake is van een seksespecifieke socialisatie wordt daardoor gedeeltelijk ondersteund.

In hypothese 4 is vervolgens gesteld dat de politieke-partijvoorkeur van ouders die met hun kinderen over politiek praten, een grotere invloed heeft op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen dan ouders die dat niet doen. Vergelijking (1) is voor vier groepen kinderen opnieuw geschat: voor kinderen die met beide ouders nooit over politiek praten, voor kinderen die met beide ouders over politiek

K. Wittebrood: De intergenerationale overdracht van politieke-partijvoorkeur in Nederland

Tabel 3: Relatieve invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de politieke-partijvoorkeur van kinderen, gecontroleerd voor sociaal-economische klasse en religie (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

hypothese	selectie criterium	partijvoorkeur vader (β_1)	partijvoorkeur moeder (β_2)	verschillen β_1 en β_2 significant van elkaar?
1	alle ouders en kinderen (N=4606)	.35*	.41*	nee
2	heterogene ouders (N=1132)	.33*	.37*	nee
3a	heterogene ouders, jongens (N=585)	.34*	.31*	nee
3b	heterogene ouders, meisjes (N=547)	.31*	.45*	ja
4	met beide ouders wordt nooit over politiek gesproken (N=1360)	.33*	.40*	nee
4	met beide ouders wordt over politiek gesproken (N=2530)	.36*	.42*	nee
4	alleen met moeder wordt over politiek gesproken (N=175)	.33*	.47*	nee
4	alleen met vader wordt over politiek gesproken (N=431)	.39*	.34*	nee

* Significant op 0,05-niveau

praten, voor kinderen die wel met hun moeder over politiek praten, maar niet met hun vader en tot slot een keer voor kinderen die nooit met hun moeder over politiek praten, maar wel met hun vader. Als hypothese 4 juist is, wordt verwacht dat de gevonden regressiecoëfficiënten groter zijn als kinderen met beide ouders over politiek praten dan als kinderen met geen van beide ouders over politiek praten. Ook wordt verwacht dat als kinderen met één van beide ouders over politiek praten en niet met de andere ouder, dat de invloed van de partijvoorkeur van de ouder waarmee over politiek wordt gesproken groter is dan de invloed van de andere ouder. Beide verwachtingen worden niet bevestigd en hypothese 4 kan derhalve worden verworpen. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat het praten over politiek tussen ouders en kinderen al eerder zijn invloed heeft uitgeoefend. Kinderen die namelijk niet met hun ouders over politiek praten, weten relatief vaak niet wat de politieke-partijvoorkeur van hun ouders is. En juist deze kinderen zijn buiten de analyses gelaten.

5. Samenvatting en discussie

In dit artikel, waarin de intergenerationele overdracht van politieke-partijvoorkeur centraal staat, zijn vier onderzoeksvragen met behulp van Nederlandse gegevens beantwoord. In de eerste plaats is nagegaan of er een directe invloed is van de politieke-partijvoorkeur van ouders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen. Hoewel deze vraag vaak bevestigend wordt beantwoord, bestaat er weinig onderzoek waarin ook rekening is gehouden met achtergrondkenmerken. Uit dit artikel blijkt dat de partijvoorkeur van beide ouders een directe invloed uitoefent op de partijvoorkeur van kinderen wanneer gecontroleerd wordt voor sociaal-economische klasse en religie.

In de tweede plaats is nagegaan of er een verschil is tussen de directe invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en die van moeders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen. Verschillen tussen de invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders blijken er, in tegenstelling tot wat werd verwacht, niet te zijn. De partijvoorkeur van vaders en moeders speelt een even belangrijke rol.

Vervolgens is nagegaan of deze invloed verschillend is voor zonen of dochters. Uit de resultaten blijkt de invloed van de politieke-partijvoorkeur van vaders en moeders op de politieke voorkeuren van hun kinderen inderdaad afhankelijk te zijn van het geslacht van het kind. De politieke-partijvoorkeur van moeders heeft een grotere invloed op de politieke-partijvoorkeur van meisjes dan die van vaders. De invloed van de partijvoorkeur van vaders en moeders verschilt echter niet voor jongens.

Tot slot is nagegaan of de invloed van de politieke-partijvoorkeur van ouders op de politieke-partijvoorkeur van hun kinderen afhankelijk is van het wel of niet met elkaar over politiek praten. Ook dit blijkt niet zo te zijn.

Ondanks dat in dit artikel een aantal tekortkomingen uit eerder onderzoek zijn vermeden, kunnen ook bij de hier gepresenteerde resultaten een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Een eerste opmerking betreft de betrouwbaarheid van de meting van de politieke-partijvoorkeur van de ouders. Aangezien aan de kinderen is gevraagd de partijvoorkeur van hun ouders op te geven, is alleen informatie beschikbaar is over de gepercipieerde partijvoorkeur van de ouders, en dus niet van hun feitelijke partijvoorkeur. Het lijkt aannemelijk een bias te veronderstellen in de richting van de eigen partijvoorkeur van het kind (Niemi 1974). Aan de andere kant kan worden verwacht dat iemands perceptie van gedrag belangrijker is dan het werkelijke gedrag. 'It is not what parents think, but what their children think they think, that predicts their offsprings' attitudes' (Acock en Bengston 1980: 513).

Een tweede kanttekening heeft betrekking op het gebruik van gegevens van een beperkte groep kinderen. Een belangrijk nadeel van de in dit artikel gebruikte ge-

gevens is dat een specifieke groep kinderen de politieke-partijvoorkeur van hun ouders niet heeft ingevuld. De gevolgen die dit heeft voor de conclusies over de intergenerationale overdracht zullen waarschijnlijk beperkt zijn. Replicatie van onderzoek waarbij de politieke-partijvoorkeuren van ouders en kinderen onafhankelijk zijn gemeten, zal dit echter moeten aantonen of dit inderdaad het geval is. Met een dergelijke replicatie wordt overigens ook het gebruik van mogelijk onbetrouwbare gegevens (bias in de ouder-kindrelatie) voorkomen.

Als derde kan worden opgemerkt dat in dit artikel de politieke partijen op een links-rechtsschaal zijn geplaatst. Met name in Nederland, waarin zowel een sociaal-economische als een religieuze scheidslijn aanwezig zijn, is het echter twijfelachtig of een dergelijke veronderstelling gerechtvaardigd is. Beter is het de partijen als afzonderlijke categorieën te beschouwen.

Noten

1. Voor een uitgebreidere beschrijving van het onderzoek wordt verwezen naar Wittebrood (1992).

2. Van der Eijk en Niemöller (1983) veronderstellen dat mensen zich meer identificeren met een algemene ideologie dan met een specifieke politieke partij. De Nederlandse politieke partijen kunnen, volgens hen, binnen één ideologie worden geordend, namelijk op een links-rechtsdimensie.

3. De rangorde is gebaseerd op het gemiddelde van de beroepsprestiges van de klassen (Sixma en Ultee 1983). De gemiddelde prestige van de professionals is 69, van lagere employés 43, van kleine zelfstandigen 42, van boeren 35, van arbeiders 31 en van landarbeiders is de gemiddelde prestige 27.

4. Om te bepalen of er een significant verschil bestaat tussen de invloed van vaders en moeders, wordt een tweede model geschat. In dit model wordt verondersteld dat beide effectparameters aan elkaar gelijk zijn. Wanneer beide modellen met een F-toets worden vergeleken (het uitgebreide model: $Y = \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2$ en het beperkte model: $Y = \beta(X_1 + X_2)$) en significant van elkaar verschillen kan geconcludeerd worden dat de invloed van beide ouders significant van elkaar verschilt.

Geraadpleegde literatuur

- Acock, A.C. (1984), Parents and their children: the study of inter-generational influence. *Sociology and Social Research*, 151-171.
- Acock, A.C., en V.L. Bengston (1978), On the relative influence of mothers and fathers: a covariance analysis of political and religious socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 519-530.
- Acock, A.C., en V.L.L. Bengston (1980), Socialization and attribution processes: actual versus perceived similarity among parents and youth. *Journal of Marriage and the Family*, 501-515.
- Andeweg, R. (1982), *Dutch voters adrift: on explanations of electoral change 1963-1977*. Diss., Leiden.
- Asher, H. (1980), *Presidential elections and American politics: voters, candidates, and cam-*

- paings since 1952* (revised edition). The Dorsey Press, Homewood.
- Beck, P.A., en M.K. Jennings (1991), Family traditions, political periods, and the development of partisan orientations. *Journal of Politics*, 742-763.
- Butler, D., en D. Stokes (1969), *Political change in Britain*. Londen: MacMillan.
- Campbell, A., P.E. Converse, W.E. Miller en D.E. Stokes (1960), *The American voter*. New York: Wiley.
- Dalton, R.J. (1980), Reassessing parental socialization: indicator unreliability versus generational transfer. *American Political Science Review*, 421-431.
- Dash, S. (1992), Transmission of ideology and partisanship in India, Canada, and the United States. *Political Psychology*, 13, 709-725.
- Deth, J. van, M. Leijenaar en K. Wittebrood (1991), Sociaal-economische positie bepaalt kiesgedrag. *Namens*, 19-25.
- Eijk, C. van der, en B. Niemöller (1983), *Electoral change in the Netherlands: empirical results and methods of measurement*. Amsterdam: CT-press.
- Erikson, R., en J.H. Goldthorpe (1992), *The constant flux: a study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Ganzeboom, H.B.G., R. Luijckx en D.J. Treiman (1989), Intergenerational classmobility in comparative perspective. *Research in Social Stratification and Mobility*, 3-84.
- Glass, J., V.L. Bengston en C.C. Dunham (1986), Attitude similarity in three-generation families: socialization, status inheritance, or reciprocal influence? *American Sociological Review*, 685-698.
- Flanagan, S.C. (1991), Mechanisms of social network influence in Japanese voting behavior, in: S.C. Flanagan, S. Kohei, I. Miyake, B.M. Richardson en J. Watanuki, *The Japanese voter*. New Haven: Yale University Press, 143-197.
- Hagendoorn, L., en J. Janssen (1983), *Rechtsomkeer: rechtsextreme opvattingen bij leerlingen van middelbare scholen*. Baarn: Ambo.
- Hart, J.J.M. de (1990), *Levensbeschouwelijke en politieke praktijken van Nederlandse middelbare scholieren*. Kampen, Kok.
- Himmelweit, H.T., P. Humphreys, M. Jaeger en M. Katz (1981), *How voters decide: a longitudinal study of political attitudes and voting extending over fifteen year*. Academic Press, Londen.
- Hyman, H.H. (1959), *Political socialization: a study in the psychology of political behavior*. Glencoe: The Free Press.
- Janssen, J., en P. Voestermans (1984), *Studenten in beweging*. Baarn: Ambo.
- Jennings, M.K., en R.G. Niemi (1968), The transmission of political values from parent to child. *American Political Science Review*, 169-184.
- Jennings, M.K., en R.G. Niemi (1971), The division of political labor between mothers and fathers, *American Political Science Review*, 69-82.
- Jennings, M.K., en R.G. Niemi (1974), *The political character of adolescence: the influence of families and schools*. Princeton: Princeton University Press.
- Jennings, M.K., en R.G. Niemi (1981), *Generations and politics: a panel study of young adults and their parents*. Princeton: Princeton University Press.
- Kinder, D.R., en D.O. Sears (1985), Public opinion and political action, in: G. Lindzey en E. Aronson (red.), *Handbook of social psychology* (volume II). Random House, New York, 659-741.
- Korpi, W. (1983), *The democratic class struggle*. Londen: Routledge & Kegan Paul.
- Kritzer, H.M. (1984), Mothers and fathers, and girls and boys: socialization in the family revisited. *Political Methodology*, 245-265.
- Kubota, A., en R.E. Ward (1970), Family influences and political socialization in Japan:

- some preliminary findings in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 140-175.
- Langton, K.P., en M.K. Jennings (1969), Mothers versus fathers in the formation of political orientations, in: K.P. Langton, *Political socialization*. New York, Oxford University Press, 52-83.
- Lazarsfeld, P.F., B. Berelson en H. Gaudet (1944), *The people's choice: how the voter makes up his mind in presidential campaigns*. New York: Columbia University Press.
- McAllister, I., en J. Kelley (1985), Party identification and political socialization: a note on Australia and Britain. *European Journal of Political Research*, 111-118.
- Niemi, R.G. (1974), *How family members perceive each other*. New Haven: Yale University Press.
- Niemi, R.G., R.D. Ross en J. Alexander (1978), The similarity of political values of parents and college-age youth. *Public Opinion Quarterly*, 503-520.
- Niemi R.G., D. Newman en D.L. Weimer (1982), Reassessing the political influence of parents on children. *Micropolitics*, 203-217.
- Schmitt, G. (1977), Political socialization in the family. *International Journal of Political Education*, 143-166.
- Sixma H., en W.C. Ultee (1983) Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig. *Mens en Maatschappij*, 63-77.
- Wittebrood, K. (1992), *Sociale en politieke houdingen van leerlingen (havo-vwo)*. Nijmegen: Nijmegen Political Science Reports nr. 21.